

Editat cu sprijinul Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică

„Foto copertă:

Sursa – [http://ro.wikipedia.org/wiki/Imagine: Poarta_Alba_Iulia.jpg](http://ro.wikipedia.org/wiki/Imagine:Poarta_Alba_Iulia.jpg)

Autor – George Ciotlăuși (<http://ro.wikipedia.org/wiki/Utilizator:Haiducul>)

Imaginea respectivă este licențiată sub licența GNU pentru documentație liberă”

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MUREȘANU, IOAN

Istoriografia românească din Banat și realizarea
unității politico-statale : (1780-1918) / Ioan Mureșanu. -

Timișoara : Excelsior Art, 2007

Bibliogr.

ISBN 978-973-592-190-3

930(498.5)”1780/1918”

© – 2007 – **Editura EXCELSIOR ART**

300054 – Timișoara, Str. Proclamația de la Timișoara, nr. 7, et. I, camera 9,

CP. 262, OP. 1

Telefon/fax: 0256/201078

Pagina web: www.excelsiorart.ro

E-mail: editura@excelsiorart.ro

Printed in ROMANIA

ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DIN BANAT ȘI REALIZAREA UNITĂȚII POLITICO-STATALE (1780-1918)

Editura Excelsior Art
2007

Dedic această carte tatălui meu, I.B. Mureșanu, istoric al Banatului, om dăruit cărții, care mi-a călăuzit pașii din copilărie, arătându-mi cu blândețe fascinanta lume a istoriei, a Banatului mult iubit și a valorilor pentru care merită să lupt și să muncesc.

CUPRINS

INTRODUCERE	7
CAPITOLUL 1	9
De la primele forme de exprimare în plan istoriografic a voinței românilor de a înfăptui unitatea politică până la vâltorile revoluționare din anul 1848	
CAPITOLUL 2	33
Un veac agitat, plin de afirmări românești și un nou drum al istoriei deschis la flăcările, luptele și jertfele din 1848	
CAPITOLUL 3	58
Ecoul memorabilului an 1859 în Banat	
CAPITOLUL 4	83
O nouă formă de asuprire: dualismul austro-ungar, și lupta bănățenilor pentru „Daco-românia, una și indivizibilă”	
CAPITOLUL 5	108
Prin luptă și sacrificii, la Alba-Iulia împlinirilor	
ILUSTRAȚII	139
Reproduceri după titlurile unor lucrări istorice românești din Banat, apărute până la 1918	
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	147
A. Izvoare	147
a.) arhive și biblioteci	147
b.) documente și memorii	147
c.) periodice	148
B. Lucrări generale și speciale	151
C. Lucrări speciale	154

INTRODUCERE

Lucrarea își propune să prezinte lupta îndelungată și plină de sacrificii a poporului român din Banat pentru realizarea unității politico-statale reflectată în istoriografia românească bănățeană. Nu îndeajuns cunoscută, prin mulțimea faptelor atestate documentar confirmă permanența aspirațiilor întregului popor, a dorinței de unificare pe care nu le-au împuținat nici vicisitudinile secolelor, vremelnicele hotare puse arbitrar de potrivnici, nici violențele ce urmăreau stăruitor fărâmarea puternicului bloc românesc și nimicirea ființei etnice. Prin numărul, omogenitatea legăturilor și așezarea geografică, poporul român a rămas stăvilă în calea poftelor ocupanților, a expansiunii oprind adesea iureșul nimicitor pornit spre apusul Europei.

Angajat în luptă dusă împotriva unor forțe superioare, românii bănățeni au lăsat în istorie dovada demnității naționale din care am cules semnificativul, grupat în cinci capitole, inclusiv bibliografia la text, reprezentând etapele desfășurării luptelor de la început până la încheierea lor prin împlinirile de la 1 Decembrie 1918. Bogatul material consultat a oferit și date inedite sau mai puțin cunoscute, ce cuprind momente importante, asupra cărora am insistat. Majoritatea apărute în lucrări, publicații periodice, manuscrise și documente greu accesibile, unele scrise pe filele cărților vechi, necunoscute până acum, texte avute de mine în vedere, au determinat citări adecvate. Apreciind valoarea și autenticitatea faptelor expuse cu discernământ critic, le-am lăsat să exprime adevărul prin rostirea lor, înlăturând comentariile inutile. Astfel au devenit necesare multe note bibliografice.

Între dificultățile întâmpinate a fost și inexistența unei lucrări de sinteză privind istoria provinciei. Ultima a fost tipărită în anul 1904, deși

deceniile care au trecut de atunci au dus prețioase contribuții la înfăptuirea posibilă a unui vechi deziderat, mereu actual ca urmare a disputelor continuate și astăzi de o anumită istoriografie străină în legătură cu viața românească de pe aceste meleaguri, dovedită și de mărturiile lucrării.

Istoriografia românească din Banat apărută până la anul 1918, prin conținutul, argumentele, ideile și difuzarea largă în limbi de circulație europeană, a apărut energic adevărul împotriva afirmațiilor tendențioase ale unor istorici străini, aservite politicii de dominare, iar prin cuvântul însuflețitor a consolidat conștiința unității neamului, a mobilizat masele în lupta pentru realizarea aspirațiilor de totdeauna: unitatea politico-statală. Din numărul acestor scrieri sunt anexate în reproducere xerox pagini de titlu. Bibliografia grupează selectiv materialul consultat, în lucrări generale, speciale, menționează sursele de documentare și periodicele redactate de bănățeni ce cuprind numeroase articole documentare, încă neutilizate de cercetători.

CAPITOLUL 1

DE LA PRIMELE FORME DE EXPRIMARE ÎN PLAN ISTORIOGRAFIC A VOINȚEI ROMÂNILOR DE A ÎNFĂPTUI UNITATEA POLITICĂ A STATULUI PÂNĂ LA VÂLTORILE REVOLUȚIONARE DIN ANUL 1848

Banatul, situat la întâlnirea dintre trei lumi: orientală, occidentală și sud-dunăreană, a cunoscut vicisitudinile istoriei din cele mai îndepărtate timpuri. Aici, ca pe întregul pământ românesc, au trecut în iureș diferite popoare, s-au confruntat oști în lupte nimicitoare, s-au întâlnit culturi și civilizații. Ocupanți vremelnici au pus hotare între frați pentru a-i despărți.

Toponimele, hidronimele tracice, dacice și romane, tradițiile milenare legate de ele, păstrate până astăzi în lumea satelor din Banat, sunt mărturiile permanenței pe vatra strămoșească, și a unității în cuprinsul Daciei de odinioară, confirmate din secolul al IX-lea de descoperirile arheologice¹. Din secolul al IX-lea, e atestat de cronicile maghiare voievodatul lui Glad², continuat cu străvechile orânduiri până în secolul al XVII-lea de districtele românești, recunoscute prin diplome și reconfirmate de regii maghiari. Din secolul al XII-lea, când regalitatea maghiară s-a extins și în vestul provinciei districtele sunt organizate ca marcă. Nu fac parte din Ungaria propriu-zisă³, care nici nu avea potențialul etnic pentru a coloniza, blocul românesc fiind omogen⁴. Aceste organizații nu s-au putut constitui ca cele sătești și secuiești, regalitatea urmărind consecvent fărâmițarea lor. Numărul și extensiunea românilor a îngrijorat totdeauna pe ocupanți, care au acționat pentru anularea autonomiei, acapararea pământului și recunoașterea meritelor și înnobilarea. Folosesc violent catolicismul, condiționează primirea

cnejilor ce se disting în războaie de acceptarea acestei credințe, prozelitismul fiind în evul mediu mijloc de deznaționalizare⁵. Cei care acceptă, își uită limba și se pierd în clasa feudală. Rămas fără conducători, lupta pentru apărarea drepturilor e dusă de masele grupate în jurul cnejilor și a nobililor care le-au rămas fideli⁶. Din 1312, e cunoscută răscoala condusă de banul Ioan, descendentul unei familii din timpul voievodatului, ce lupta împotriva tendințelor acaparatoare ale regelui Carol Robert. Rezistă în cetatea Mehadia până în anul 1321⁷, timp în care se desfășoară răscoala voievodului Borza din Transilvania, continuată de fiii săi care trec apoi în Țara Românească⁸, așa cum vor trece nobilii și oștenii bănățeni. Din Țara Românească vin boieri, precum Carapciu, ostil Basarabilor.

Membri ai familiei banului Ioan din districtul nord-vestic Icu existant și astăzi – protestează energic în 1361 împotriva deciziei regale privind donarea unei părți din district. În procesul, nu lipsit de violențe, ce a durat zece ani, dovedesc cu înscrisuri că Icuul în care la 1286 sunt menționate opt localități românești „octo villarum loca olachalia”, le aparține din străbuni și că regele nu are dreptul să facă donații în cuprinsul districtelor românești⁹. Regele Ludovic confiscă în 1369 cincisprezece posesiuni ale nobilului român Neacșu, acuzat de trădare, ca și avutul unui nobil din jurul Mehadii, ce se alăturase cu oamenii săi la oastea voievodului Țării Românești, Vlaicu, dar le recunoaște dreptul de a fi judecați „juxta antiquam et approbatam leger valachialium universorum”¹⁰. În 1366 cnejii români din districtul Caransebeș îl primesc cu fast deosebit pe împăratul Bizanțului, Ioan V Paleologul, aflat în trecere spre Buda¹¹.

Bănățenii se răscoală în 1385 sub conducerea fiilor nobilului Dan, iar în apropierea Timișoarei, în timpul luptelor cu armata regală, „a fost un măcel cumplit”¹². Dan I. voievodul Țării Românești, le vine în ajutor, atacă cetatea Mehadia cu scopul de a reanexa Banatul Severin ce se întindea până la munții Semenici¹³. Nobilii și cnejii, refuză în 1430 să

recunoască de ban al Severinului pe magistrul ordinului teutonic. În 1452, când doi nobili români bănățean, bani ai Severinului judecă un proces de succesiune după „jure valachiae”, nobilul Măcicașu atestă cu acte că terenul în cauză de lângă Caransebeș, aparține familiei „ab annis Domini millenis permanissent”¹⁴.

Cu toate îngrădirile, atitudinea fermă a românilor a reușit să apere unitatea și autonomia celor opt districte din sud-estul Banatului. Iancu de Hunedoara a fost obligat să restituie un district donat de rege prin încălcarea drepturilor recunoscute¹⁵. Orașul-cetate Caransebeș, sediul districtelor, era condus de un consiliu alcătuit din șapte membri, români, aleși din toate stările sociale: croitori, olari, comercianți, aurari, măcelari, fierari, învățători, cnej, judecători și din rândul nobililor, scaun de judecată în care se judeca „după legea românească”. Documentar, consiliile ne sunt cunoscute nominal din anul 1360, când e amintit cnejul Sturza din familia Măcicașilor, și până la 1658¹⁶. Aceeași organizare a avut-o și orașul Lugoj atestat din secolul XIII-lea. Din secolul al XIV-lea, Caransebeșul e amintit ca important centru comercial și manufacturier, cu depozite ale negustorilor străini. Era și un punct de concentrare a trupelor militare, căci districtele aveau caracter militar¹⁷.

Cele opt districte românești din colțul nord-vestic al Banatului, lângă hotarul cu Transilvania, în care se include și Icuul, din anul 1456 sunt în posesia lui Iancu de Hunedoara care le confirmă libertățile și le scutește de impozite. Trec apoi prin succesiune în posesia maregrafului Gheorghe de Brandenburg. Populația din jurul cetății Margina ce deschidea drumul spre Transilvania, și din districtul Bujor, se răscoală în 1511 în numele libertății și apărării autonomiei districtelor, devastează apartenențele maregrafului, incendiază și ucid. Între participanți, sunt menționați doi nobili și „popa Stan” alături de numeroși țărani, toți români, cunoscuți cu numele. La 1518, sunt amintiți în districte cnejii români, iar evidența obligațiilor iobagiale din 1514-1518, înfățișează situația economică, socială și anumite libertăți ale populației, cu agricultură